हरिः ॐ।

नम सर्वेभ्यः ।

भाषितसंस्कृतवर्गे

सर्वेषां स्वागतम्।

ॐ सह नाववतु ।
सह नौ भुनक्तु ।
सह वीर्यं करवावहै ।
तेजस्विनावधीतमस्तु मा विद्विषावहै ।
ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

स्रंसते हाततश्चापयोः वेपथुर्जायते तनौ ।
मनो भ्रमति तेनासौ रथे नैवावतिष्टते ।।6।।

स्रंसते - स्रन्सुँ अवस्रंसने - स्रंस्
(भ्वादिः आत्मनेपदी अकर्मकः सेट् द्युतादिः)
कर्तरि लट्लकारः (आत्मनेपदम्)
स्रंसते स्रंसेते स्रंसन्ते
स्रंससे स्रंसेथे स्रंसध्वे
स्रंसे स्रंसावहे स्रंसामहे

---- जायते - जनीँ प्रादुर्भावे-
---- जन् (दिवादिः आत्मनेपदी अकर्मकः सेट्)
---- कर्तरि लट्लकारः (आत्मनेपदम्)
---- जायते जायेते जायन्ते
---- जायसे जायेथे जायध्वे
---- जाये जायावहे जायामहे

भ्रमति - भ्रमुँ चलने--
भ्रम् (भ्वादिः परस्मैपदी अकर्मकः सेट् ज्वलादिः)
कर्तरि लट्लकारः (परस्मैपदम्)
भ्रमति , भ्रम्यति -- भ्रमतः , भ्रम्यतः -- भ्रमन्ति , भ्रम्यन्ति
भ्रमसि , भ्रम्यसि -- भ्रमथः , भ्रम्यथः -- भ्रमथ , भ्रम्यथ
भ्रमामि , भ्रम्यामि -- भ्रमावः , भ्रम्यावः-- भ्रमामः , भ्रम्यामः

अवतिष्टते - अव्+तिष्टते - स्था ष्ठा गतिनिवृत्तौ- स्था - अव + स्थासेवा करना, थमना, स्थिर रहना

विसृजत्यात्मनश्चापं तत्रैवोपविशत्ययम्।
पुनश्चावेक्षते सर्वान् तेन खेदोऽभिवर्धते ॥7॥

विसृजति - वि+सृजति - सृज् -वि + सृज्= छोड देना ---- उपविशति = उप+विशति - विशँ प्रवेशने
सृजँ विसर्गे (तुदादिः परस्मैपदी सकर्मकः अनिट्) ---- विश् (तुदादिः परस्मैपदी सकर्मकः अनिट्)
कर्तरि लट्लकारः (परस्मैपदम्) ---- कर्तरि लट्लकारः (परस्मैपदम्)
सृजति सृजतः सृजन्ति ---- विशति विशतः विशन्ति
सृजसि सृजथः सृजथ ---- विशसि विशथः विशथ
सृजामि सृजावः सृजामः ---- विशामि विशावः विशामः
अव + ईक्ष् देखना, निहारना --ईक्षँ दर्शने-- अभिवर्धते -- अभि+ वर्धते- वृधुँ वृद्धौ
ईक्ष् (भ्वादिः आत्मनेपदी सकर्मकः सेट्) --वृध् (भ्वादिः आत्मनेपदी अकर्मकः सेट् द्युतादिः वृतादिः)
कर्तरि लट्लकारः (आत्मनेपदम्) ---कर्तरि लट्लकारः (आत्मनेपदम्)
ईक्षते ईक्षेते ईक्षन्ते --- वर्धते वर्धेते वर्धन्ते
ईक्षसे ईक्षेथे ईक्षध्वे --- वर्धसे वर्धेथे वर्धध्वे
ईक्षे ईक्षावहे ईक्षामहे ---- वर्धे वर्धावहे वर्धामहे

पश्चात्प्रभाषते कृष्णं राज्यं भोगं सुखानि च।
न काङ्क्षे न च वा भुञ्जे नैव हन्मीति बान्धवान् ।।8।।

प्रभाषते = प्र+भाषते- भाषँ व्यक्तायां वाचि			---	काक्षिँ काङ्क्षायाम् -		
भाष् (भ्वादिः आत्मनेपदी सकर्मकः सेट्)			---	काङ्क्ष् (भ्वादिः परस्मैपदी सकर्मकः सेट्)		
कर्तरि लट्लकारः (आत्मनेपदम्)			---	कर्तरि विधिलिङ्लकारः (परस्मैपदम्)		
भाषते	भाषेते	भाषन्ते	---	काङ्क्षेत्	काङ्क्षेताम्	काङ्क्षेयुः
भाषसे	भाषेथे	भाषध्वे	---	काङ्क्षेः	काङ्क्षेतम्	काङ्क्षेत
भाषे	भाषावहे	भाषामहे	---	काङ्क्षेयम्	काङ्क्षेव	काङ्क्षेम

भुजँ पालनाभ्यवहारयोः -			---	हनँ हिंसागत्योः		
भुज् (रुधादिः उभयपदी सकर्मकः अनिट्)			---	हन् (अदादिः परस्मैपदी सकर्मकः अनिट्)		
कर्तरि लट्लकारः (आत्मनेपदम्)			---	कर्तरि लट्लकारः (परस्मैपदम्)		
भुङ्क्ते	भुञ्जाते	भुञ्जते	---	हन्ति	हतः	घ्नन्ति
भुङ्क्षे	भुञ्जाथे	भुङ्ग्ध्वे	---	हंसि	हथः	हथ
भुञ्जे	भुञ्ज्वहे	भुञ्ज्महे	---	हन्मि	हन्वः	हन्मः

कृष्णः संश्रृणुते सर्वं पुनश्चोपदिशत्यमुम् ।
ज्ञानं भक्ति तथा योग साङ्ख्य कर्म तथाखिलम् ।।9।।

संश्रृणुते- सम्+ श्रृणुते - श्रु श्रवणे - श्रु (भ्वादिः परस्मैपदी सकर्मकः अनिट्)
कर्तरि लट्लकारः (परस्मैपदम्)

श्रृणोति	श्रृणुतः	श्रृण्वन्ति
श्रृणोषि	श्रृणुथः	श्रृणुथ
श्रृणोमि	श्रृण्वः , श्रृणुवः	श्रृण्मः , श्रृणुमः

ऊपदिशति = उप+दिश् - दिश् - दिशँ अतिसर्जने
कर्तरि लट्लकारः (परस्मैपदम्)

दिशति	दिशतः	दिशन्ति
दिशसि	दिशथः	दिशथ
दिशामि	दिशावः	दिशामः

प्रजहात्यर्जुनः क्लैब्यं पुनश्चायं न शोचति ।
प्रणश्यति हि सम्मोहः तेनासौ विन्दते स्मृतिम् ||10||

प्रजहाति= प्र+जहाति - ओँहाक् त्यागे	--- शोचति - शुचँ शोके
हा (जुहोत्यादिः परस्मैपदी सकर्मकः अनिट्)	--- शुच् (भ्वादिः परस्मैपदी अकर्मकः सेट्)
कर्तरि लट्लकारः (परस्मैपदम्)	--- कर्तरि लट्लकारः (परस्मैपदम्)
जहाति जहितः , जहीतः जहति	--- शोचति शोचतः शोचन्ति
जहासि जहिथः , जहीथः जहिथ , जहीथ	--- शोचसि शोचथः शोचथ
जहामि जहिवः , जहीवः जहिमः , जहीमः	--- शोचामि शोचावः शोचामः

प्रणश्यति - प्र+ नश् - णशँ अदर्शने	--- विन्दते - विदॢँ लाभे
नश् (दिवादिः परस्मैपदी अकर्मकः वेट्)	--- विद् (तुदादिः उभयपदी सकर्मकः सेट् मुचादिः)
कर्तरि लट्लकारः (परस्मैपदम्)	--- कर्तरि लट्लकारः (आत्मनेपदम्)
नश्यति नश्यतः नश्यन्ति	--- विन्दते विन्देते विन्दन्ते
नश्यसि नश्यथः नश्यथ	--- विन्दसे विन्देथे विन्दध्वे
नश्यामि नश्यावः नश्यामः	--- विन्दे विन्दावहे विन्दामहे

ब्रूते च माधवं पार्थः करिष्ये वचनं तव ।
ततो युद्धाय सन्नाह कुर्वन्नुत्तिष्ठति स्वयम् ।। 11॥

ब्रूते - ब्रूञ् व्यक्तायां वाचि --- करिष्ये - कृ -डुकृञ् करणे
ब्रू (अदादिः उभयपदी द्विकर्मकः सेट्) --- कृ (तनादिः उभयपदी सकर्मकः अनिट् भिदादिः)
कर्तरि लट्लकारः (आत्मनेपदम्) --- भावकर्मणोः लृट्लकारः (आत्मनेपदम्)
ब्रूते बुवाते बुवते --- कारिष्यते , करिष्यते कारिष्येते , करिष्येते कारिष्यन्ते , करिष्यन्ते
ब्रूषे बुवाथे ब्रूध्वे --- कारिष्यसे , करिष्यसे कारिष्येथे , करिष्येथे कारिष्यध्वे , करिष्यध्वे
बुवे ब्रूवहे ब्रूमहे --- कारिष्ये - करिष्ये- कारिष्यावहे -करिष्यावहे, कारिष्यामहे - करिष्यामहे

उत्तिष्टति - उत्+तिष्टति - स्था - ष्ठा गतिनिवृत्तौ -उत् + स्थाखड़ा होना, आसन से उठाना
स्था (भ्वादिः परस्मैपदी अकर्मकः अनिट्)
कर्तरि लट्लकारः (परस्मैपदम्)

तिष्ठति	तिष्ठतः	तिष्ठन्ति
तिष्ठसि	तिष्ठथः	तिष्ठथ
तिष्ठामि	तिष्ठावः	तिष्ठामः

योऽधीतेऽहर्निशं भक्त्या धर्म्यं संवादमुत्तमम् ।
स पुण्यकर्मणां लोकान् अवाप्नोति न संशयः ।।12।।

अधिते - इङ् अध्ययने
इ (अदादिः आत्मनेपदी सकर्मकः अनिट्)
कर्तरि लट्लकारः (आत्मनेपदम्)

अधीते	अधीयाते	अधीयते
अधीषे	अधीयाथे	अधीध्वे
अधीये	अधीवहे	अधीमहे

अवाप्नोति = अव+आप्नोति = आपॣ व्याप्तौ
आप् (स्वादिः परस्मैपदी सकर्मकः अनिट्)
कर्तरि लट्लकारः (परस्मैपदम्)

आप्नोति	आप्नुतः	आप्नुवन्ति
आप्नोषि	आप्नुथः	आप्नुथ
आप्नोमि	आप्नुवः	आप्नुमः

धातुरूपानां सिद्धिः

सर्वधातुकः	आर्धधातुकः
धातुः+विकाराणप्रत्ययः+तिड़न्तप्रत्ययः	धातुः+लकारनिमित्तिकप्रत्ययः+तिड़न्तप्रत्ययः
[इत्(**धातुः**)इत्] + [इत्(**वि-प्रत्ययः**)इत्] + **तिड़**-प्रत्ययः	[इत्(**धातुः**)इत्] + सेट/अनिट + [इत्(**ल-प्रत्ययः**)इत्] + **तिड़**-प्रत्ययः
डु**पचँ**ष् (डु+**पच्**+अँ+ष्) + शप् (श्+**अ**+प्) +**ति**प्	[पठँ (**पठ्**+अँ)] + **इ**ट् + **स्य** + **ति**प्
पच्+अ+ति= **पचति**	पठ्+इ+स्य+ति = **पठिष्यति**

तिप् तस् झि - सिप् थस् थ – मिप् वस् मस् --- त आताम् झ - स् आथाम् ध्वम् - इट् वहिङ् महिङ्

ति तः अन्ति - सि थः थ - मि वः मः --- त ताम् अन्त – स् थाम् ध्वम् - इ वहि महि

विकरणप्रत्ययाः

गणः	विकरणप्रत्ययः	उदाहरणम्
भु-आदि	शप् (श्+**अ**+प्)	(भु+**अ**+ति) **भवति**
अद्-आदि	शप् (लुक्-लोपः)	(अद्+ति) **अत्ति**
जुहोति-आदि	श्लुः (लुक्-लोपः)	(जुहो+ति) **जुहोति**
दिव्-आदि	श्यन् (श्+**य**+न्)	(दिव्+**य**+ति) **दिव्यति**
सु-आदि	श्नुः(श्+**नु**)	(सु+**नु**+ति) **सुनोति**
तुद्-आदि	शः(श्+**अ**)	(तुद्+**अ**+ति) **तुदति**
रुध्-आदि	श्नम् (श+**न**+म्)	(रु-**न**-ध् +ति) **रुणद्धि**
तन्-आदि	**उः**	(तन्+**उ**+ति) **तनोति**
क्री-आदि	श्ना (श्+**ना**)	(क्री+**ना**+ति) **क्रीणाति**
चुर्-आदि	णिच्+शप् (**इ**+**अ**)	(चुर्+**इ**+**अ**+ति) **चोरयति**

चार गणों के अदन्त अङ्गों के लिये तिङ् सार्वधातुक प्रत्यय

लट् लकार:

	परस्मैपदम्			आत्मनेपदम्		
प्र. पु.	*ति*	त:	अन्ति	ते	इते	अन्ते
म. पु.	*सि*	थ:	थ	से	इथे	ध्वे
उ. पु.	*मि*	व:	म:	ए	वहे	महे

लोट् लकार:

प्र. पु.	*तु,* तात्	ताम्	अन्तु	ताम्	इताम्	अन्ताम्
म. पु.	०, तात्	तम्	त	स्व	इथाम्	ध्वम्
उ. पु	***आनि***	***आव***	***आम***	***ऐ***	***आवहै***	***आमहै***

लङ् लकार:

प्र. पु.	*त्*	ताम्	अन्	त	इताम्	अन्त
म. पु.	*स् (:)*	तम्	त	था:	इथाम्	ध्वम्
उ. पु.	*अम्*	व	म	इ	वहि	महि

विधिलिङ् लकार:

प्र. पु.	इत्	इताम्	इयु:	ईत	ईयाताम्	ईरन्
म. पु.	इ:	इतम्	इत	ईथा:	ईयाथाम्	ईध्वम्
उ. पु.	इयम्	इव	इम	ईय	ईवहि	ईमहि

तिप् तस् झि सिप् थस् थ मिप् वस् मस् त आताम् झ थास् आथाम् ध्वम् इट् वहि महिङ्।

ये १८ तिङ् प्रत्यय हैं। इन्हीं की आकृति बदल बदलकर दस लकारों के प्रत्यय बन जाते हैं। अत: दसों लकारों के प्रत्यय तिङ् ही कहलाते हैं।

छह गणों के अनदन्त अङ्गों के लिये तिङ्सार्वधातुकप्रत्यय

लट् लकारः

प्र. पु.	*ति*	तः	अन्ति / अति	ते	आते	अते
म. पु.	*सि*	थः	थ	से	आथे	ध्वे
उ. पु.	*मि*	वः	मः	ए	वहे	महे

लोट् लकारः

प्र. पु.	*तु*	ताम्	अन्तु / अतु	ताम्	आताम्	अताम्
म. पु.	हि	तम्	त	स्व	आथाम्	ध्वम्
उ. पु	***आनि***	***आव***	***आम***	***ऐ***	***आवहै***	***आमहै***

लङ् लकारः

प्र. पु.	*त्*	ताम्	अन् / उः	त	आताम्	अत
म. पु.	*स् (:)*	तम्	त	थाः	आथाम्	ध्वम्
उ. पु.	*अम्*	व	म	इ	वहि	महि

विधिलिङ् लकारः

प्र. पु.	यात्	याताम्	युः	ईत	ईयाताम्	ईरन्
म. पु.	याः	यातम्	यात	ईथाः	ईयाथाम्	ईध्वम्
उ. पु.	याम्	याव	याम	ईय	ईवहि	ईमहि

ॐ सर्वे भवन्तु सुखिनः
सर्वे सन्तु निरामयाः ।
सर्वे भद्राणि पश्यन्तु
मा कश्चिद्दुःखभाग्भवेत् ।
ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ।।